

Araştırma Makalesi / Research Article

AFRİKA'DA BÜYÜK GÜÇ REKABETİ: ÇİN'İN 21. YÜZYILDA ARTAN NÜFUZU VE ABD'İN TEPKİSİ

Melih YILDIZ¹

Öz

Afrika yüzyıllardır Büyük Güç rekabeti açısından önemli bir bölge olmuştur. Kıta bu özelliğini 21. yüzyılda da korumaktadır. Çin'in son dönemde Afrika'da artan etkisi kıtada Washington-Pekin rekabetinin yaşanmaya başlanmasına neden olmuştur. Çin ile ABD arasında son yıllarda artarak devam eden Afrika'daki rekabet bu iki Büyük Gücün küresel rekabetinin seyrinde de önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Afrika'nın sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında kıtadaki bu rekabetin seyrinin küresel mücadeleye etkisinin gelecekte daha büyük olacağını söylemek mümkündür. Bu sebeple bu çalışmada iki ülke arasında Afrika'da gerçekleşen rekabetin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada Çin'in 21. yüzyılda Afrika'da gelişen nüfuzu ve ABD'nin buna yönelik politikaları incelenmektedir. Pekin'in Afrika'da artan nüfuzu çok büyük oranda kıta ile kurmuş olduğu ekonomik ilişkilere dayanmaktadır. Hızla büyüyen ticaret hacmi, artan yatırımlar, yardımlar ve borçlar Çin'i kıtadaki en etkili aktörlerden birine dönüştürmüştür. Bununla birlikte Pekin'in son yıllarda Afrika ile güvenlik ilişkilerini geliştirmeye ve kıtadaki askeri varlığını artırmaya yönelik attığı adımların rekabetin seyrinde önemli etkisi olmuştur. Bu doğrultuda Pekin'in Afrika'daki nüfuzu özellikle Obama döneminden itibaren Amerikan çıkarlarına ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak ABD tarafından Çin'in Afrika'daki varlığına yönelik şikâyetler büyük oranda söylem düzeyinde kalmış ve bu sebeple ciddi sonuçlar elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Büyük Güç Rekabeti, Çin, ABD.

JEL Kodları: F50, F59.

GREAT POWER COMPETITION IN AFRICA: CHINA'S INCREASING INFLUENCE IN THE 21ST CENTURY AND THE US REACTION

Abstract

Africa has been an important region of Great Power competition for centuries. The continent maintains this feature in the 21st century as well. The increasing influence of China in Africa in the recent period has led to the start of the Washington-Beijing competition on the continent. The competition between China and the US in Africa, which has been increasing in recent years, plays an important role in the course of the global competition of these two Great Powers. In addition, considering the potential that Africa has, it is possible to say that the effect of the course of this competition on the continent on the global competition will be greater in the future. For this reason, in this study, it is aimed to analyze the competition between the two countries in Africa. In this regard, China's growing influence in Africa in the 21st century and the US policies towards it are examined in this study. Beijing's growing influence in Africa is largely based on its economic relations with the continent. The rapidly growing trade volume, increasing investments, aids and debts turned China into one of the most influential actors on the continent. In addition, the steps taken by Beijing to develop its security relations with Africa and increase its military presence in the continent in recent years had a significant effect on the course of competition. In this regard, Beijing's influence in Africa has been considered a serious threat to American interests, especially since the Obama era. However, complaints by the US about China's presence in Africa remained largely at the level of discourse, and therefore serious results could not be achieved.

Keywords: Africa, Great Power Competition, China, US.

JEL Codes: F50, F59.

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, melihyildizh@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8226-6299.

Başvuru Tarihi (Received): 12.11.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 04.04.2022

Giriş

Yakın döneme kadar geri kalmış bir ülke olarak değerlendirilen Çin 1970'lerin sonlarında gerçekleştirmeye başladığı reformlar ile birlikte hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmiş ve günümüzde ABD'nin ardından ikinci en büyük ekonomik güç konumuna gelmiştir. Çin'in hızla büyüyen ekonomik gücü ve bu gücü askeri kapasitesini artırmak amacıyla kullanması Pekin'i ABD'ye rakip bir güç konumuna getirmiştir. Bununla birlikte Çin'in yükselişi olarak ifade edilen bu durumun küresel politikada meydana getirebileceği dönüşüme yönelik tartışmalar Pekin'in görece çok daha zayıf olduğu 1990'larda ortaya çıkmaya başlamıştır (Kristof, 1993). Bu tartışmaların Çin'in gücünün 21. yüzyıldaki artışına paralel olarak artış gösterdiği görülmektedir. Tartışmalar bir yandan Çin'in yükselişinin geleceğine yönelik şekillenirken diğer yandan ise bu yükselişin Pekin'in ABD ile ilişkilerine ve uluslararası sisteme etkilerine yönelik konularda yoğunlaşmaktadır (Art, 2010; Buzan, 2010; Mearsheimer, 2014; Xuotong, 2006).

Çin'in gücünün hızlı bir artış göstermesi küresel çıkarlarını yeniden tanımlamasına yol açmıştır. Pekin bu doğrultuda özellikle 21. yüzyılın başından itibaren küresel ölçekte nüfuz alanları oluşturmaya başlamıştır. Bu yeni durum Çin ile ABD arasında bölgesel rekabetlerin yaşanmaya başlanmasına yol açarken literatürdeki bu konuya yönelik tartışmalarda da artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar Pekin'in Asya, Güney Çin Denizi ve Pasifik'in batısı gibi yakın coğrafyalarında nüfuzunu artırması ile birlikte ABD ile yaşanan rekabete yönelik olmanın yanı sıra Çin'in geleneksel nüfuz alanı dışında sayılabilecek Güney Amerika'daki artan etkisine de odaklanan geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir (Buszynski, 2012; Montgomery, 2014; Pham, 2010; Sutter, 2010).

Bu iki Büyük Gücün bölgesel nüfuz mücadeleleri üzerine tartışmaların yoğunlaştığı coğrafyalardan biri de Afrika'dır (Campbell, 2008). Afrika kıtası gerek sahip olduğu doğal kaynaklar gerekse de stratejik konumu nedeniyle yüzyıllardır Büyük Güçlerin rekabet içerisinde olduğu coğrafyalardan biri olmuştur. Çin ile ABD arasında son dönemde yaşanan rekabetin kıtaya taşınmasıyla birlikte kıtanın bu özelliği 21. yüzyılda da tekrar belirginleşmeye başlamıştır. Pekin'in kıtaya olan ilgisi özellikle 21. yüzyılın başından itibaren artarak devam etmiş ve kurulan ilişkiler Çin'i kıtadaki başlıca Büyük Güç konumuna getirmiştir. Çin'in Afrika'daki artan etkisi ise Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem içindeki en etkili ve en güçlü aktör olarak konumunu muhafaza eden ABD tarafından giderek artan bir şekilde tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu durum ise Washington tarafından bu etkinin sınırlandırılmasına yönelik politikalar yürütülmesini beraberinde getirmiştir.

Son dönemde Afrika'da yaşanan ABD-Çin rekabeti bu iki Büyük Güç arasındaki küresel mücadelenin seyrinde önemli bir etkiye sahiptir. Afrika'nın sahip olduğu doğal kaynaklar, büyük nüfus ve geniş coğrafya ile önemli bir ekonomik potansiyele ve kuzeyde Avrupa'ya doğuda ise Ortadoğu'ya yakınlığı sebebiyle büyük bir stratejik öneme sahip olduğu dikkate alındığında gelecekte bu etkinin artacağını söylemek mümkündür. Bu sebeple Afrika'daki ABD-Çin rekabetinin değerlendirilmesi uluslararası sistemde yaşanan Büyük Güç mücadelesinin analizi için önem taşımaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada Çin'in 21. yüzyılın başından itibaren Afrika'da hızla artan nüfuzu ve ABD'nin kendisine yönelik bir tehdit olarak değerlendirdiği bu nüfuzu sınırlandırmaya yönelik izlediği politikalar değerlendirilmektedir. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çin-Afrika ilişkilerinin geçen yüzyıldaki seyri Pekin'i 21. yüzyılda Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelten motivasyonların anlaşılması için önemlidir. Bu sebeple çalışmanın ilk bölümünde 20. yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika ile ilişkileri incelenmiştir. İkinci bölümde ise 21. yüzyılda Çin ile Afrika arasında hızla gelişen ilişkiler ve Pekin'in elde ettiği nüfuz incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise özellikle son yıllarda Washington'da önemli bir rahatsızlık nedenine dönüşen Çin'in Afrika'daki varlığına yönelik ABD'nin tutumu ve politikaları değerlendirilmiştir.

1. 20. Yüzyılda Çin-Afrika İlişkileri

1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'ya olan ilgisi ve kıta ile ilişkilerini geliştirme yönünde çabaları kuruluşunun hemen ardından başlamıştır. 1955'teki Bandung Konferansı ise, Doğu Bloku'na yakın olmasına rağmen bu konferansa katılan Çin'in bu yöndeki girişimlerini artırarak Çin-Afrika ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Başlangıç aşamasındaki bu ilişkilerdeki itici gücü ise Çin'in Afrika'daki ülkelere ve özgürlük hareketlerine sağladığı ekonomik, teknik ve askeri destek oluşturmuştur (Muekalia, 2004: 6). Çin'in Afrika ile işbirliğini geliştirme çabaları Mao Zedong dönemi boyunca devam etmiş ve Başbakan Zhou Enlai'nin Aralık 1963 – Şubat 1964 arasındaki on ülkeyi kapsayan Afrika turu bu konuda önemli bir dönüm noktası olmuştur (Large, 2008: 49).

Mao döneminde kıtaya verilen önem Çin-Afrika ilişkilerinde önemli bir mesafe alınmasını sağlarken Mao'nun ölümü sonrasında Çin'de başlayan dönüşüm süreci ise Afrika'nın Pekin'in dış politikasındaki önemini azaltmış ve ilişkilerin durgunluk dönemine girmesini beraberinde getirmiştir. Çin 1970'lerin sonundan itibaren yapılan reformların beraberinde getirdiği ekonomik meseleler ile meşgul olmaya başlamış ve dış politikasını büyük oranda ekonomik modernizasyon programını desteklemek yönünde şekillendirmiştir. Bu durum Pekin'i Batı ile ilişkilerini geliştirmeye yöneltirken aynı zamanda Afrika'dan uzaklaşmasına da yol açmıştır (Deng, 2008: 227). Afrika'nın yeterli ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşamaması ve uluslararası pazara açılma konusundaki başarısızlığı Pekin'in bu dönemde Afrika'ya olan ilgisini azaltan temel nedenlerin başında gelmektedir (Taylor, 1998: 443).

1980'ler boyunca Çin dış politikasında ihmal edilen Afrika 1990'larda tekrar önemli bir konuma gelmeye başlamıştır. Bu dönemde Pekin'i Afrika ile yakınlaşmaya iten en önemli gelişmelerden biri 1989 Tiananmen Meydanı olayları olmuştur. Olaylar, Pekin ile Batı arasında ciddi bir krize yol açmış ve Çin'in Soğuk Savaş sonrasında kurulan yeni uluslararası düzenden büyük oranda dışlanmasını beraberinde getirmiştir (Deng, 2008: 270-271). Batı ile ilişkilerin bozulduğu bu dönemde Pekin yönetimi Afrika ile yakınlaşmanın mevcut uluslararası krizden çıkma konusunda yardımcı olacağını değerlendirmiş ve bu yönde adımlar atmıştır. Dışişleri Bakanı Qian Qichen'in Haziran 1989 – Haziran 1992 döneminde on dört Afrika ülkesine gerçekleştirdiği ziyaretler Çin'in bu yöndeki çabalarını yansıtan önemli bir örnektir (Taylor, 2004: 87). Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler'deki görüşmelerde sayısal avantaj elde etmek, insan hakları meselelerinden dolayı kendisine karşı kullanılacak oyları azaltmak ve Tayvan'ın uluslararası alandaki dışlanmışlığının sürdürülmesini sağlamak gibi diğer politik hedefler de Pekin'in 1990'larda Afrika ile ilişkilerini geliştirme yönünde politika izlemesinde etkili olmuştur (Payne ve Veney, 1998: 83; Taylor, 2004: 83). Çin'i Afrika'ya yönelten bir diğer önemli sebep ise ekonomidir. Kıtanın Çin için önemli bir pazar potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmiş ve bu doğrultuda ticari ilişkiler 1990'larda hızla geliştirilmeye başlanmıştır. 1990'da bir buçuk milyar dolar seviyelerinde olan Çin ile Afrika arasındaki ticaret hacmi 1997'de beş milyar doların üzerine çıkmıştır (Taylor, 1998: 455).

1990'ların başında bu şekilde yeni bir döneme giren Çin-Afrika ilişkilerinde 1996 yılı ilişkilerin seyri açısından önemli bir yıl olmuştur. Mayıs 1996'da Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin bir Afrika turu düzenlemiş ve tur sırasında "Beş Nokta Teklifi" ile kıta ile geliştirilen yeni ilişkinin koşullarını belirlemiştir. Buna göre ilişkiler güvenilir bir dostluk, egemen eşitlik, müdahale etmeme, karşılıklı yarar sağlayan kalkınma ve uluslararası işbirliği çerçevesinde geliştirilecektir. Çin tarafından belirlenen bu ilkeler Pekin'in 1963-1976 döneminde kıtaya yönelik politikasını şekillendiren ideolojik bakış açısından bir sapma olması nedeniyle de önemlidir (Alden, 2005: 147).

Çin-Afrika ilişkilerinin 21. yüzyıl içerisinde hızla gelişerek günümüzdeki seviyeye ulaşmasında oldukça etkili olan bir diğer önemli gelişme Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) oluşturulması olmuştur. Jiang Zemin'in Ekim 1999'da Afrika Birliği Örgütü Genel Sekreteri Salim

Ahmed Salim'e Çin ile Afrika devletleri arasında bakanlar düzeyinde düzenli bir toplantı fikrini önermesiyle gündeme gelen forum bir yıl sonra, Ekim 2000'de ilk kez toplanmış ve düzenli olarak üç yılda bir toplanmaya devam etmiştir (Deng, 2008: 229). Kırk dört Afrika ülkesinden yaklaşık seksen bakanın katıldığı ilk forumun Çin açısından üç ana amacı bulunmaktaydı. İlk olarak forum Çin'in mevcut uluslararası düzen ve hegemonya karşısı stratejisinin en azından söylem düzeyinde açıklanmasına hizmet etmiştir. İkinci olarak ise Pekin forum sayesinde Çin ekonomisinin sosyalist modernizasyon programı ile yakaladığı başarıyı gösterme ve Afrika ülkelerini Çin modelini kullanarak reform yapmaya teşvik etme fırsatı bulmuştur. Son olarak da forumun Pekin'in Tayvan'ı sınırlama politikasına hizmet ettiğini söylemek mümkündür (Taylor, 2004: 89-91). Çin-Afrika ilişkilerinde 1990'larda oluşturulmaya başlanan bu güçlü zemin ve Çin dış politikasında Afrika ile ilişkilere verilen önemin yeni yüzyılda da artarak devam etmesi ise Pekin'in kıtadaki etkisinin 21. yüzyılda hızla artmasını beraberinde getirmiştir.

2. 21. Yüzyılda Hızla Gelişen Çin-Afrika İlişkileri

1990'larda ilişkilerin geliştirilmesine yönelik atılan adımların da büyük etkisiyle Çin-Afrika ilişkileri yeni yüzyılın başından itibaren hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. İlişkilerdeki bu ilerlemede 2000 yılında ilk defa toplanan ve üç yılda bir düzenli olarak gerçekleştirilen FOCAC'ın büyük katkısı olmuştur.² 2006'da Pekin'de gerçekleştirilen FOCAC'da Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ve 35 Afrika ülkesinin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla daha önce bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen foruma zirve statüsü de kazandırılmıştır (Abegunrin ve Manyeruke, 2020: 40). Bu gelişmeyle birlikte forumda alınan kararların ve çizilen yol haritalarının etkileri ve dolayısıyla forumun etkinliği de artırılmıştır.

2.1. Çin-Afrika İlişkilerinin Ekonomi Boyutu

21. yüzyılda Çin-Afrika ilişkilerinin gelişiminin lokomotifini Pekin'in hızla büyüyen ekonomisi ve bunun kıta ile ilişkilere yansımaları oluşturmuştur. Deng Xiaoping döneminde gerçekleştirilen reformlar ile hızlı bir gelişim dönemine giren Çin ekonomisi Pekin'i Soğuk Savaş sonrası şekillenen ABD hegemonyasına meydan okuyabilecek bir güce dönüştürmüştür. Çin'in bu dönüşümü özellikle 21. yüzyılın başından itibaren küresel boyutta hissedilmeye başlanmıştır. Çin ekonomisi 2007'de Almanya'yı, 2010'da ise Japonya'yı geçerek ABD'nin ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna gelmiştir ("GDP (current US\$)", t.y.). Hızla artan ekonomik gücü Çin'e daha aktif bir dış politika izleme imkânı sunarak küresel ölçekteki etkisini artırmasını sağlamıştır. Pekin'in artan ekonomik gücü sayesinde etkisini hızla artırdığı bölgelerden biri de Afrika olmuştur.

Yüzyılın başından itibaren hızla büyüyen ticaret hacmi Çin'in kıta ile gelişen ilişkilerinin en göze çarpan yanlarından birini oluşturmaktadır. 2000 yılında 10 milyar doların altında olan Çin-Afrika ticaret hacmi 2008'de 100 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2008'deki küresel ekonomik krizin Çin'in kıta ile ticaretine olumsuz yansımaları olsa da bu durum geçici olmuş ve ticaret hacmi büyümesini sürdürerek 2012'de 150 milyar dolar, 2015'te ise 200 milyar doları geçmiştir. 2016 yılında büyük oranda Çin'in Afrika'ya olan ihracatında yaşanan gerilemeden dolayı tekrar 150 milyar doların altına inen ticaret hacmi sonraki yıllarda toparlanarak 2019'da 190 milyar doların üzerine çıkmıştır ("Data: China-Africa Trade", t.y.). Koronavirüs salgınının etkisiyle 2020'de yaklaşık yüzde 10 küçülen ticaret hacmi 2021'in başından itibaren hızla toparlanmış ve büyümesini sürdürmüştür (Nyabiage, 2021). Pekin, kıta ile ticari ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar atmayı da sürdürmektedir. Mauritius ile yapılan ve Ocak 2021'de yürürlüğe giren serbest

² FOCAC Çin ve Afrika arasında dönüşümlü olarak düzenlenmektedir. Forum'a 2000, 2006, 2012 ve 2018'de Pekin (Çin) ev sahipliği yaparken 2003'te Addis Ababa (Etiyopya), 2009'da Şarm El-Şeyh (Mısır) ve 2015'te Johannesburg (Güney Afrika) ev sahipliği yapmıştır.

ticaret anlaşması buna örnektir. Anlaşma, Çin'in bir Afrika ülkesi ile yaptığı ilk serbest ticaret anlaşması olması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır (Cong ve Jun, 2021).

Tablo 1: Çin'in Afrika ile Ticareti 2000-2019 (milyar dolar)

	İhracat	İthalat	Toplam
2000	5,01	4,85	9,86
2005	18,60	18,99	37,59
2010	59,81	60,27	120,08
2015	155,70	47,53	203,23
2019	113,05	78,68	191,73

Kaynak: China-Africa Research Initiative-A. *Data: China-Africa Trade*, Erişim Tarihi: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, (Erişim Tarihi: 26.04.2021).

2009'da ABD'yi geçerek Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olan Çin, bu konumunu on yılı aşkın süredir korumaktadır. Pekin'in Afrika'daki en büyük ticaret ortaklarını ise Nijerya, Mısır ve Güney Afrika gibi kıtanın en büyük ekonomilerine sahip ülkeler oluşturmaktadır. 2019'da Çin'in, kıtadaki en büyük beş ticaret ortağı olan Güney Afrika, Angola, Nijerya, Mısır ve Cezayir ile yaptığı ticaret 90 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir. Bu beş ülke ile yapılan ticaret Çin'in aynı yıl kıta ile olan ticaretinin yaklaşık yüzde 48'ini oluşturmuştur.

Tablo 2: Çin'in Afrika'daki En Büyük Ticaret Ortakları, 2019 (milyar dolar)

Ülke	İhracat	İthalat	Toplam
Güney Afrika	16,5	9,6	26,1
Angola	2	23,3	25,3
Nijerya	16,6	2,6	19,2
Mısır	12,2	1	13,2
Cezayir	6,9	1,1	8

Kaynak: China-Africa Research Initiative-A. *Data: China-Africa Trade*, Erişim Tarihi: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, (Erişim Tarihi: 26.04.2021).

Pekin'in kıta ile gelişen ticari ilişkilerinde enerji kaynakları ticaretinin önemli bir payı bulunduğunu belirtmek gerekir. Çin'in enerji ihtiyacı, hızla büyüyen ekonomisine paralel olarak artmaktadır. Bu durum Pekin'i artan bir şekilde dünyanın çeşitli bölgelerinden petrol ve doğalgaz ithal etmeye yöneltmektedir. 2020 sonu itibariyle dünya petrol rezervlerinin yüzde 7,2'si ve doğalgaz rezervlerinin de yüzde 6,9'una sahip olan Afrika da Çin'in artan enerji ihtiyacının karşılanması konusunda öne çıkan bölgelerden biri olmuştur (BP, 2021: 16, 34). Kıtanın sahip olduğu kaynaklar Çin ile Afrika arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuştur (Taylor, 2006: 944). Bu alanda hızla geliştirilen ilişkiler Afrika'yı Çin'in petrol ve doğal gaz ithalatında Ortadoğu'nun ardından ikinci bölge konumuna getirmiştir ("Understanding Chinese", 2019).

Çin'in 21. yüzyılda Afrika ile ilişkilerinin hızla gelişmesinde artan ticari ilişkilerin yanı sıra Pekin'in kıtadaki hızla artan yatırımlarının da büyük payı vardır. Yüzyılın başından itibaren Çin'in Afrika'ya olan doğrudan yatırımlarında ticaret hacmindekine benzer hızlı bir artış yaşanmıştır.

2003'te yok denecek kadar az olan yatırım miktarı (75 milyon dolar) hızlı bir artış göstererek 2008'de 5,5 milyar dolar ile zirveye çıkmıştır. 2009-2017 döneminde yıllık ortalama 3 milyar dolar seviyesinde gerçekleşen Çin'in kıtaya olan doğrudan yatırımları 2018'de 5,4 milyar dolara çıkmış, 2019'da ise 2,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2019'da Çin'in en fazla yatırım yaptığı Afrika ülkeleri Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Angola, Etiyopya, Güney Afrika ve Mauritius olurken en fazla yatırım yaptığı sektörler ise inşaat, madencilik ve imalat sektörleri olmuştur ("Data: Chinese Investment in Africa", t.y.).

Pekin'in Afrika'ya yatırımlarının istikrarlı bir şekilde sürdürülmesinde oluşturulan kurumsal mekanizmaların önemli katkısı bulunmaktadır. Bu mekanizmaların en önemlilerinden biri de Çin-Afrika Kalkınma Fonu'dur. 2007'de 1 milyar dolar kaynak ile oluşturulan Fon'un büyüklüğü 2018 sonunda 10 milyar dolara ulaşmıştır. Fon 2007-2018 döneminde 36 Afrika ülkesinde doksanın üzerinde projeye 4,6 milyar doların üzerinde yatırım gerçekleştirmiştir ("China-Africa Development", 2018). Artan bu yatırımlar kıtadaki Çin şirketlerinin sayısının da hızla artmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde Afrika'da 10 binin üzerinde Çin şirketinin bulunduğu tahmin edilmektedir (Jayaram, Kassiri ve Sun, 2017).

Çin'in son dönemde Afrika'daki nüfuzunu artırmak için kullandığı diğer önemli ekonomik araçlar ise dış yardım ve borçlandırmadır. Pekin, ekonomik gücünün hızla artmasına paralel olarak dış yardımları da daha yoğun bir şekilde dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Yüzyılın başında yıllık 500 milyon dolar seviyesinde olan Çin'in küresel dış yardımı 2019'da üç milyar doların üzerine çıkmıştır. Bu artışın yanı sıra son dönemde Çin'in dış yardım politikasındaki bir diğer önemli değişim ise Afrika'nın ön plana çıkmaya başlaması olmuştur. Pekin 1950-2008 döneminde gelişmekte olan ülkelere 30 milyar dolar yardım yaparken bu yardımda Afrika'nın payı yaklaşık yüzde 20 kadardı (Tan-Mullins, Mohan ve Power, 2010: 862). 2013-18 döneminde ise Pekin tarafından gerçekleştirilen yaklaşık 16 milyar dolar dış yardımın yüzde 45'ini Afrika ülkelerine yapılan yardım oluşturmuştur ("Data: Chinese Global Foreign Aid", t.y.).

Kıta ülkelerine verilen borçlar da Çin'in Afrika'daki nüfuzunu artıran bir diğer araçtır. Pekin 2000-2011 arasında çoğu sermaye kıtlığı çeken 43 Afrika ülkesine 53,4 milyar dolar borç verirken kıtanın Çin'e borçlanma eğilimi 2011 sonrasında hızlanmış ve 2017'ye gelindiğinde borç tutarı 143 milyar dolara çıkmıştır (Alden ve Jiang, 2019: 642). Afrika'nın Çin'den aldığı büyük miktardaki ve hızla büyüyen borçlar Pekin'i kıtanın en büyük borç sağlayıcısına dönüştürmüştür. Çin günümüzde Afrika'nın toplam borcunun yüzde 21'inin kaynağı konumundadır (Acker, Brautigam ve Huang, 2021).

Çin hızla büyüyen ekonomik gücü sayesinde kısa süre içinde Afrika'da büyük bir nüfuz elde etmeyi başarmıştır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2018'deki FOCAC'da Afrika'ya yönelik yeni projeler için 60 milyar dolar büyüklüğünde bir paketi açıklaması Pekin'in Afrika'daki etkisinin önümüzdeki süreçte de artarak devam edeceği şeklinde değerlendirilmektedir (Benabdallah ve Robertson, 2018).

2.2. Gelişen Çin-Afrika İlişkilerinin Askeri ve Güvenlik Boyutu

Her ne kadar ekonomik ilişkilerin gölgesinde kalmış olsa da Çin ile Afrika arasında hızla gelişen ilişkilerin bir diğer önemli boyutunu ise askeri ve güvenlik alanlarında yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır. Pekin'in ekonomik büyümeyi önceleyen politikaları gerek küresel ölçekteki gerekse Afrika'daki askeri varlığını ekonomik çıkarlarına zarar vermeyecek bir şekilde sınırlı düzeyde tutmasına yol açmıştır. Bu nedenle Çin'in 21. yüzyılın başında Afrika'daki askeri varlığı silah satışları, Birleşmiş Milletler Barış Gücü operasyonlarına katılım ve özellikle çatışma bölgelerinde sık sık saldırıya uğrayan Çin yatırımlarının korunmasına yönelik olarak oldukça dar kapsamlı kalmıştır (Euka, 2011: 100-101). İlerleyen süreçte ise Pekin'in yatırımlarını ve vatandaşlarını korumak amacıyla kıtada tek taraflı operasyonlar düzenlemeye başladığı görülmektedir. Çin donanması tarafından 2008'den beri yürütülen Aden Körfezi'ndeki koruma

görevleri ve 2011'de Çin vatandaşlarının Libya'dan tahliyesi gibi örnekler bu durumu yansıtmaktadır (Sun, 2014: 24). Ancak yine de bu dönemde Pekin'in Afrika'da etkili bir askeri varlığa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu durum Çin'in son dönemdeki politika değişimiyle birlikte değişim göstermektedir. Pekin son yıllarda hızla artan askeri gücünü bir dış politika aracı olarak çok daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Çin'in artan askeri gücünü göstermeye başladığı coğrafyalardan biri de Afrika'dır. Çin'in ilk denizası donanma üssünü 2017'de Cibuti'de açması Afrika'nın, Pekin'in çıkarları için taşıdığı önemi yansıtan bir olay olmuştur ("China Opens First", 2017). Cibuti'deki üs Çinli politikacılar ve uzmanlar tarafından Pekin'in askeri gücünü ve etkisini uzak coğrafyalara taşımaya imkân sağlayan bir "stratejik güç noktası" olarak tanımlanmaktadır (Melvin, 2019: 3).

2017'de Cibuti'de açılan üs Çin ile Afrika arasındaki askeri ilişkilere önemli bir ivme kazandırırken bu süreç 2018'de düzenlenen Çin-Afrika Savunma ve Güvenlik Forumu ile daha da hızlanmıştır. Çin'in Afrika ile ilişkilerini artırmak ve güçlendirmek amacıyla Pekin'de gerçekleştirilen foruma elli Afrika ülkesinden üst düzey askeri yetkililer katılmıştır (Abegunrin ve Manyeruke, 2020: 178). Çin-Afrika ilişkilerinin güvenlik boyutunun geliştirilmesine yönelik girişimler sonraki süreçte de devam etmektedir. 2018'deki FOCAC'da hazırlanan 2019-2021 eylem planında da Çin ile Afrika arasındaki askeri ve güvenlik alanlarında işbirliğinin geliştirilmesine vurgu yapılmış, planda bu doğrultuda elli güvenlik yardım programının başlatılması ve Çin tarafından bir platform oluşturulması yönünde karar verilmiştir ("Forum on China-Africa", 2018). 2019'da Pekin'de gerçekleşen ve elli Afrika ülkesinden, on beşi savunma bakanı ve genelkurmay başkanı olmak üzere yaklaşık yüz temsilcinin katıldığı Çin-Afrika Barış ve Güvenlik Forumu alınan bu kararların hızla hayata geçirildiğini göstermektedir ("1st China-Africa peace", 2019).

Çin'in son dönemde kıta ile olan silah ticaretindeki hızlı artış da Pekin'in Afrika ile askeri ilişkilerini geliştiren bir diğer etken olmuştur. Çin'in son dönemde artan ekonomik kaynakları askeri kapasitesini geliştirmek amacıyla güçlü bir savunma sanayi oluşturmasına imkân sağlamıştır. Çin, savunma sanayi sayesinde ordusunun ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra hızla büyük bir silah ihracatçısına da dönüşmüştür.³ Çin'in bu alandaki hızlı yükselişi Afrika ile ilişkilerine de yansımış ve Pekin'in kıtaya olan silah ihracatında son dönemde önemli bir artış yaşanmıştır. 1980'ler ve 1990'larda Çin'in silah ihracatında oldukça küçük olan Afrika'nın payı 21. yüzyıl ile birlikte artış göstermiştir. 2008-18 döneminde Pekin'in yıllık silah ihracatının yaklaşık yüzde 20'si Afrika'ya yapılmıştır. Bu ihracatta Kuzey Afrika ise yaklaşık yüzde 50 pay ile öne çıkmaktadır ("How Dominant is China", t.y.).

3. ABD'nin Çin'in Afrika'da Artan Etkisine Yönelik Tepkisi

1970'lerin başında gelişmeye başlayan ABD-Çin ilişkileri Pekin'in Sovyetler Birliği ile rekabeti sebebiyle Soğuk Savaş koşullarında uygun bir işbirliği zeminine sahip olmuştur. Ancak 21. yüzyılın başında Çin'in hızla büyüyen ekonomisi ile ABD'ye rakip bir ülke olarak belirmeye başlaması iki ülke ilişkilerini işbirliğinden rekabete dönüştürmüştür. Bu dönüşüm Washington'un söylemlerine de yansımaktadır. Örneğin Clinton yönetimi Çin'i "stratejik partner" olarak değerlendirirken, Bush yönetimi Çin'e yönelik "stratejik rakip" gibi daha agresif bir söylem benimsemiştir (Campbell, 2008: 95). Washington'un Pekin'e yönelik tavrı, Çin'in gücünün ve bununla orantılı olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde sahip olduğu nüfuzunun artmasıyla daha da sertleşmeye başlamıştır. Afrika da bu iki büyük gücün rekabet içerisine girdiği coğrafyalardan birine dönüşmüştür.

³ Çin 2016-20 döneminde dünya silah ihracatında sahip olduğu yüzde 5,2 pay ile sırasıyla ABD, Rusya, Fransa ve Almanya'nın ardından beşinci en büyük silah ihracatçısı konumundaydı (Wezeman, Kuimova ve Wezeman, 2021: 2).

ABD'nin Afrika'ya yönelik ilgisi özellikle Soğuk Savaş döneminde hızlı bir artış göstermiş ve bu dönemde kıta ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu ilginin temel motivasyonunu Sovyetler Birliği ile olan küresel rekabet oluşturmuştur. Washington, Sovyetler Birliği'nin Afrika'da nüfuz alanları elde etmesini önlemek amacıyla kıtadaki birçok ülke ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle kıta Amerikan çıkarları için sahip olduğu önemi hızla kaybetmiş, 1993'te Somali'deki bir askeri operasyonda çok sayıda Amerikan askerinin ölmesi de bu süreci hızlandırmıştır. "Somali Sendromu" sonrasında Washington'un Afrika ile ilişkileri sınırlı bir düzeye çekilmiştir (Lawson, 2007).

1990'larda yaşanan bu durgunluğun ardından ABD-Afrika ilişkileri yeni yüzyılın başında ivme kazanmaya başlamıştır. 2000'de çıkarılan Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (African Growth and Opportunity Act-AGOA) Washington tarafından bu doğrultuda atılmış en önemli adımlardan biri olmuştur. Yasa, çıkarıldığı andan itibaren ABD'nin Afrika'ya yönelik ekonomi politikalarının ve ticari ilişkilerinin ana düzenleyicisi olmuştur ("African Growth and Opportunity", t.y.).

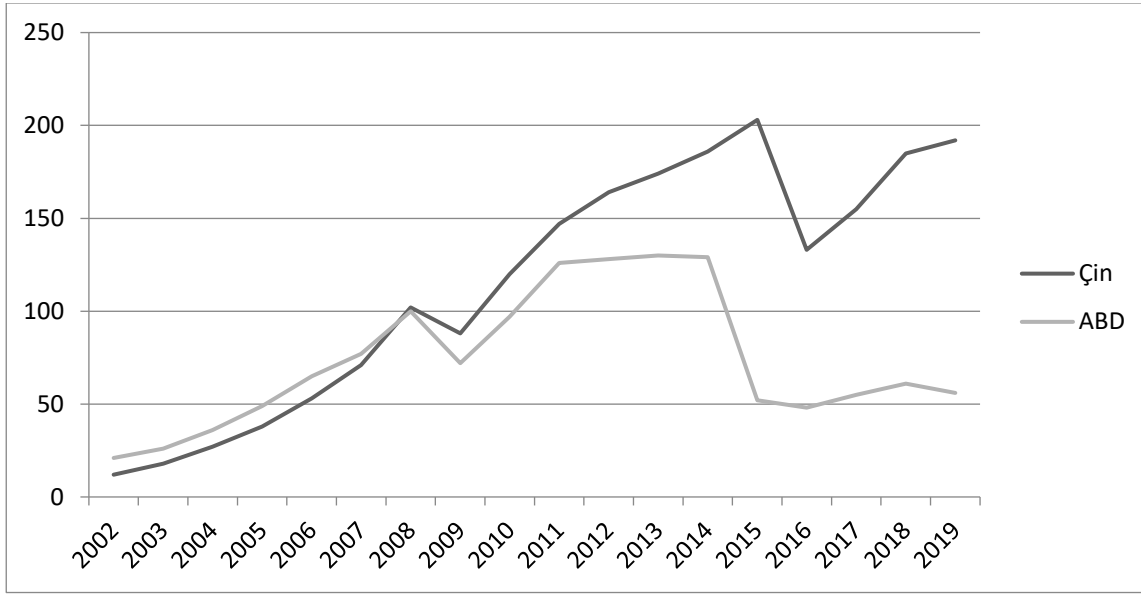
Öncesinde atılmaya başlanan Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar Başkan George W. Bush döneminde (2001-2009) artarak devam etmiştir. Bu dönemde ABD'nin kıta ile ilişkilerinde özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında büyük bir ilerleme yaşanmıştır. 2002'de 20 milyar dolar sevilerinde olan ABD'nin Afrika ile yıllık ticaret hacmi 2008 yılında 100 milyar dolara ulaşmıştır ("Data: China-Africa Trade", t.y.). Bu dönemde yardımlar da Washington'un kıtadaki nüfuzunu artırmak amacıyla kullandığı etkili bir araç olmuştur. Bush kıtaya yılda beş milyar dolardan fazla insani yardımla başka herhangi bir başkandan daha fazla yardım yapmıştır (Hughes, 2013). Bununla birlikte ilişkilerdeki bu hareketlenmenin ana nedeninin Çin'in kıtadaki artan faaliyetleri olduğunu söylemek zordur. Bush döneminde ABD'nin Afrika'ya yönelik daha aktif bir politika yürütmesinde 11 Eylül saldırıları sonrasında başlatılan teröre karşı küresel savaşın önemli etkisi bulunmaktadır. Terör örgütlerinin kıtayı güvenli bir sığınak olarak kullanmalarını önlemek Washington'un Afrika ile ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir motivasyon olmuştur (Jefferson, 2006: 11). Bu amaç doğrultusunda Bush döneminde ABD'nin Afrika ile ilişkilerinin askeri boyutunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda atılan en önemli adımlardan biri ise 2007'de Amerikan ordusuna bağlı Afrika Komutanlığı'nın (AFRICOM) kurulması olmuştur ("History of U.S. Africa Command", t.y.).

3.1. Çin'in Afrika'daki Nüfuzuna Yönelik Rahatsızlığın Oluşması

Washington'un, Pekin'in Afrika'da hızla artan nüfuzunu ABD çıkarları için bir tehdit olarak algılayıp buna karşı adım atma ihtiyacı hissetmesi büyük oranda Başkan Barack Obama döneminde gerçekleşmeye başlayan bir durumdur. Bununla birlikte, Obama yönetiminin kıtaya yönelik politikası, Çin'in Afrika'daki nüfuzundan kaynaklanan tehdide yönelik atılan adımların etkisini sınırlandırmıştır. Obama, beklentilerin aksine sefine kıyasla Afrika'ya yönelik daha az ilgili olmuş ve Çin'in kıtadaki nüfuzunun hızla arttığı bir dönemde ABD'nin kıta ile ilişkilerinin gerilemesine yol açmıştır (Unger, 2016: 12). Bu durum kendisini ticari ilişkilerde açık bir şekilde göstermektedir. Bush döneminde büyük bir gelişim gösteren Afrika ile ticaret Obama'nın birinci döneminde Çin ile rekabet eder bir konumda olmuştur. Ancak 2015'te yaşanan büyük gerileme sonrasında Washington'un ticari alanda Çin ile rekabet kapasitesi önemli ölçüde azalmıştır. 2015'te ABD'nin Afrika ile ticareti Çin'in kıta ile olan ticaretinin yaklaşık dörtte biri olmuştur.

Grafik 1: ABD ve Çin'in Afrika ile Ticareti 2002-2019 (milyar dolar)

Kaynak: China-Africa Research Initiative-A. Data: *China-Africa Trade*, Erişim Tarihi: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>, (Erişim Tarihi: 26.04.2021).

ABD'nin, Çin'in Afrika'daki artan varlığını ve etkisini kendisine yönelik bir tehdit olarak değerlendirmeye başlaması son yıllarda gerçekleşmiş görece yeni bir durumdur. Washington'un bu konudaki politika değişimi karar vericilerin söylemlerinde de açık bir şekilde görülmektedir. Obama, Çin'in Afrika ile ilişkilerde önemli ilerlemeler kaydetmiş olduğu 2013 yılına gelindiğinde bile Pekin'in kıtadaki varlığını ve faaliyetlerini ABD için bir tehdit olarak değerlendirmemekteydi (Mason ve Felsenthal, 2013). Obama'nın 2015'teki Afrika gezisi ise ABD'nin politika değişimini göstermektedir. Obama gezi sırasında Çin'i açık bir rakip olarak tanımlayarak kıtadaki artan nüfuzundan endişeyle bahsetmiş ve ABD'yi Afrika'nın geleceğine yönelik daha iyi ve daha güçlendirici vizyon sunan bir aktör olarak Çin'in karşısında konumlandırmıştır (Baker, 2015). Başkanın bu açıklamaları ise Çin tarafından eleştirilmiştir ("China Slams Obama's Africa", 2015). Bu durum hem kıta üzerindeki ABD-Çin rekabetinin su yüzüne çıktığının hem de bu rekabetin iki ülke ilişkileri üzerinde önemli etkiler meydana getirmeye başladığının bir göstergesi olması nedeniyle önemlidir.

Obama döneminde kendisini açık bir şekilde göstermeye başlayan Çin ile olan Afrika'ya yönelik rekabet Donald Trump'ın başkanlığında da devam etmiştir. Trump yönetimi Çin'in küresel ölçekte sahip olduğu nüfuzu Amerikan ulusal çıkarlarına büyük bir tehdit olarak değerlendirmiş ve bu nüfuzu sınırlandırmaya yönelik bir politika takip etmiştir. Trump'ın Afrika politikasının şekillenmesinde de bu anlayışın etkisi olmuştur. Bu durum Aralık 2018'de açıklanan yeni Afrika stratejisinde açık bir şekilde görülmektedir. Dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından açıklanan stratejide Afrika'nın bağımsızlık ve güvenliğinin ABD'nin çıkarları için önemine vurgu yapılırken Çin'in Afrika'daki nüfuzunu rüşvet, şeffaf olmayan anlaşmalar ve borçlar ile oluşturduğu ve Pekin'in siyasi, ekonomik ve askeri nüfuz elde etme girişimlerinin kıtada olumsuz etkiler meydana getirdiği ifade edilmiştir ("China Slams Obama's Africa", 2018).

Pekin'in kıtadaki faaliyetleri son yıllarda ABD'nin Afrika'ya yönelik politikasının ana gündem maddelerinden birine dönüşmüştür. Washington'un, Çin'in Afrika'daki varlığına yönelik olarak söylemlerini sertleştirmesi ve suçlamalarını artırması da bu konuda duyduğu rahatsızlığı göstermektedir. Bununla birlikte Trump, Çin'in Afrika'daki nüfuzundan duyduğu bu rahatsızlığa rağmen bu nüfuzu azaltma konusunda ciddi bir başarı sağlayamamıştır. Aksine Pekin'in Covid-19 salgını sırasında "maske diplomasisi" ile Afrika'ya sağlamış olduğu yardım Çin'in kıtadaki mevcut etkisinin daha da artmasına yol açmıştır (Schwikowski, 2020). Trump döneminde rekabet

söylem olarak sertleşmesine rağmen Washington, Afrika'da kaybettiği pozisyonu geri kazanarak kıtada Çin'e rakip bir pozisyona gelememiştir. Trump'ın selefinden daha az Afrikalı liderle görüşmesinin gösterdiği gibi Afrika konusunda fazla hevesli olmaması ve Afrika ülkelerinden göçe sınırlamalar getirmesi gibi uygulamaların bu durumun oluşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür (Westcott, 2019: 749).

Joe Biden'ın 2021'de başkan olmasıyla birlikte Trump'ın ABD'yi Afrika'dan uzaklaştıran politikalarının sonlandırılacağı ve Biden yönetiminin kıtaya yönelik yeni ve daha ilgili bir yaklaşım sunacağı yönünde iddialar ileri sürülmüştür (Chutel, 2021). Biden'ın, Trump döneminde Libya, Somali, Eritre, Nijerya, Sudan ve Tanzania'ya konulan seyahat yasağını kaldırması gibi uygulamaları da Afrika'ya yönelik olarak ilk andan itibaren önceki dönemden farklı bir politika izleneceği izlenimi oluşturarak bu iddiaları desteklemiştir. Biden'ın 2021 Afrika Birliği Zirvesi'ndeki "Amerika Birleşik Devletleri artık dayanışma, destek ve karşılıklı saygı için ortağınız olmaya hazır" ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir (Widakuswara, 2021). Biden yönetiminin Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik çabalarının arkasındaki en önemli motivasyonlardan birini ise Çin'in kıtadaki varlığı oluşturmaktadır. Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in, daha önce Pompeo'nun da yaptığı gibi Çin'in kıtadaki varlığına yönelik eleştirilerde bulunan ve Afrika ülkelerini Pekin ile ilişkilerinde dikkatli olmaları konusunda uyarıcı açıklamaları bu durumu yansıtmaktadır ("US Secretary of State Blinken", 2021).

3.2. ABD'nin Endişelerinin Güvenlik Boyutu

Çin'in Afrika'daki nüfuzunu çok büyük oranda ekonomik araçlar kullanarak oluşturması Washington'un Pekin'in kıtadaki etkisinin Amerikan çıkarlarına yönelik tehdidini ekonomik boyutuyla değerlendirmesine yol açmıştır. Ancak bu durum Çin'in son yıllarda Afrika ile güvenlik ilişkilerini geliştirmeye ve kıtadaki askeri varlığını artırmaya başlamasıyla birlikte değişim göstermiştir. Pekin'in ekonomik gücü ile paralel olarak hızla artan askeri gücü son yıllarda hem ABD hem de ABD'nin Uzakdoğu'daki müttefikleri için en önemli güvenlik meselelerinden birine dönüşmüş durumdadır. Son birkaç yıl içerisinde bu güvenlik meselesinin Afrika'ya taşınması ise Washington'un Çin'in kıtadaki varlığına yönelik endişelerine güvenlik boyutu da kazandırmıştır.

Çin'in ilk denizaşırı donanma üssünü 2017'de Cibuti gibi stratejik önemi büyük bir coğrafyada açması ABD'nin küresel çıkarlarına da ciddi bir tehdit oluşturması anlamına gelmektedir. Cibuti'deki ABD askeri üssü Camp Lemonnier'e yalnızca 12 kilometre uzaklıkta olan Çin askeri üssü kıtadaki ABD-Çin rekabetinin de bir sembolü gibidir. ABD için asıl tehdidin ise Çin'in kıtadaki mevcut askeri varlığından ziyade bu varlığı artırma çabaları olduğu değerlendirilmektedir. Bu tehdit, AFRICOM Komutanı General Stephen Townsend'ın Çin'in Afrika kıyıları boyunca yeni üs bölgeleri arama girişimlerini "Çin'den gelen en önemli tehdit bu" şeklinde tanımlamasından da anlaşılabilir gibi gelecekte Amerikan çıkarlarına yönelik en ciddi tehditlerden birine dönüşme potansiyeline sahiptir (Seldin, 2021). Çin'in bu yönde yeni adımlar atması, Pekin'in kıtadaki nüfuzunu sınırlama konusunda şu ana kadar pek başarılı olamayan Washington'un sınırlama çabalarını gelecekte daha da artırmaya ve kıtadaki Büyük Güç rekabetinin tırmanmasına yol açacaktır.

4. Sonuç

Çin 1970'lerin sonlarında gerçekleştirdiği reformlar ile birlikte hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Bu süreçte ekonomik alanda göstermiş olduğu başarı Çin'i günümüzde ABD'nin ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücüne dönüştürmüştür. Pekin'in artan bu gücü özellikle 21. yüzyılın başından itibaren küresel politikadaki etkisini de hızla artırmaya başlamasını sağlamıştır. Çin'in artan gücünün dış politikasına yansımalarının ise ABD ile ilişkilerinde önemli etkileri olmaktadır. Hızla büyüyen gücü bir yandan Çin'in küresel çıkarlarını yeniden tanımlamasına yol açarken diğer yandan ise Pekin'e bu yeniden tanımlanmış çıkarlar doğrultusunda küresel çapta nüfuz alanları elde etme imkânı veren ekonomik araçları

sağlamaktadır. Bu durum ise Çin'in nüfuzunun artış gösterdiği bölgelerde ABD-Çin rekabetinin yaşanmasını beraberinde getirmektedir.

Pekin'in son yıllarda etkisini hızla artırdığı bölgelerden biri olan Afrika'da ABD ile Çin arasında son dönemde yaşanan Büyük Güç rekabeti de bu duruma örnektir. Çin'in 20. yüzyılın ikinci yarısında Afrika ile kurduğu ilişkiler çeşitli sebeplerle 1990'lara kadar istikrarlı bir gelişim gösterememişken 1990'larda atılan adımlar ile zemini oluşturulan Çin-Afrika ilişkileri 21. yüzyılda büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Çin'in Afrika ile gelişen ilişkilerinin temelini diğer birçok coğrafyada da olduğu gibi ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır. Kıta ile olan ticaret hacminin hızla büyümesi bunun en açık göstergesi olmuştur. Hızla büyüyen ekonomik gücü sayesinde kıtaya yönelik yatırım, yardım ve borçları da hızla artırması Pekin'in kısa süre içinde Afrika'daki nüfuzunu genişletmesini sağlayan diğer ekonomik araçlar olmuştur. Çin'in kıta ile olan askeri ilişkileri ise ilişkilerin hızla geliştiği son dönemde bile ekonomik ilişkilerinin gölgesinde ve sınırlı bir düzeyde kalmaktadır. Bununla birlikte Çin'in ilk denizası donanma üssünü 2017'de Cibuti'de açması ve savunma ve güvenlik alanlarındaki işbirliğinin geliştirilmesi yönünde atılan adımlar ile son yıllarda Çin-Afrika ilişkilerindeki askeri boyut da önem kazanmaya başlamıştır.

ABD'nin Çin'in Afrika'da artan etkisine yönelik tepkisini ise genel olarak Çin'e yönelik politikalarıyla birlikte değerlendirmek mümkündür. Çin hızla büyüyen ekonomik ve askeri kapasitesiyle Amerikan küresel çıkarlarına büyük tehdit oluşturabilecek bir güce sahip konuma gelirken, ABD'nin politikaları da Çin'in gücünü ve küresel etkisini sınırlandırmaya yönelik şekillenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Washington'un, Çin'in Afrika'daki varlığına yönelik olarak da 21. yüzyılda giderek sertleşen bir politika izlediğini söylemek mümkündür. ABD 21. yüzyılın başında Bush yönetiminin Afrika ile ilişkileri geliştirmeye yönelik politikaları sayesinde Pekin'in kıtadaki etkisinin hızla artmaya başladığı bu dönemde kıtada rekabet edebilecek kapasiteye sahip bir durumda olmuştur. Washington'daki siyasi karar alıcıların Çin'in Afrika'daki en etkili büyük güç haline geldiğinin ve bunun Amerikan çıkarlarına zarar verdiğinin farkında olmaya başlamaları ise özellikle Obama döneminden itibaren gerçekleşen bir durum olmuştur. Ancak geçen on yılı aşkın sürede ABD'nin Çin'in kıtadaki etkisini sınırlamaya yönelik çabaları büyük oranda söylem düzeyinde kalmış ve başarılı olamamıştır. Bu durumun oluşmasında kıtanın Amerikan çıkarları için Avrupa, Ortadoğu ya da Uzakdoğu coğrafyaları kadar öncelikli bir konuma sahip olmamasının büyük önemi bulunmaktadır. Ancak Pekin'in Cibuti gibi stratejik coğrafyalarda askeri varlığını artırma girişimleri ABD'nin küresel çıkarlarına zarar verme potansiyeline sahiptir. Bu durum da ABD politikalarının sertleşmesini beraberinde getirmektedir. Önümüzdeki süreçte Çin'in Afrika'daki etkisinin özellikle askeri olarak artış göstermesinin Washington'un kıtaya yönelik olarak daha aktif politikalar izlemesini beraberinde getireceği söylenebilir.

Kaynakça

- 1st China-Africa peace, security forum opens in Beijing. (2019, 15 Temmuz). Erişim adresi: http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/15/c_138228749.htm.
- Abegunrin, O. ve Manyeruke, C. (2020). *China's Power in Africa: A New Global Order*, Palgrave Macmillan.
- Acker, K. Brautigam D. ve Huang Y. (2021, 26 Şubat). The pandemic has worsened Africa's debt crisis. China and other countries are stepping in. Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/02/26/pandemic-has-worsened-africas-debt-crisis-china-other-countries-are-stepping/>.
- Alden, C. (2005). China in Africa, *Survival*, 47(3), 147-164.
- Alden, C. ve Jiang, L. (2019). Brave new world: debt, industrialization and security in China-Africa relations, *International Affairs*, 95(3), 641-657.

- Art, Robert J. (2010). The United States and the Rise of China: Implications for the Long Haul, *Political Science Quarterly*, 125(3), 359-391.
- Baker. P. (2015, 29 Temmuz). Obama, on China's Turf, Presents U.S. as a Better Partner for Africa. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2015/07/30/world/africa/obama-on-chinas-turf-presents-us-as-a-better-partner-for-africa.html>.
- Benabdallah, L. ve Robertson, W. (2018, 17 Eylül). Xi Jinping pledged \$60 billion for Africa. Where will the Money go?. Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/09/17/xi-jinping-pledged-60-billion-for-africa-where-will-the-money-go/>.
- BP. *Statistical Review of World Energy: 2021*, 70th edition.
- Buszynski, Leszek. (2012). The South China Sea: Oil, Maritime Claims, and U.S.-China Strategic Rivalry, *The Washington Quarterly*, 35(2), 139-156.
- Buzan, Barry. (2010). China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?, *The Chinese Journal of International Politics*, 3(1), 5-36.
- Campbell, H. (2008). China in Africa: challenging US global hegemony, *Third World Quarterly*, 29(1), 89-105.
- China Power Project, How Dominant is China in the Global Arms Trade?. Erişim adresi: <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/>.
- China-Africa Development Fund reaches 10 bln USD. (2018, 1 Eylül). Erişim adresi: http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/01/c_137437000.htm.
- China-Africa Research Initiative-A. Data: China-Africa Trade. Erişim adresi: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>.
- China-Africa Research Initiative-B. Data: Chinese Investment in Africa. Erişim adresi: <http://www.sais-cari.org/chinese-investment-in-africa>.
- China-Africa Research Initiative-C, Data: Chinese Global Foreign Aid. Erişim adresi: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-global-foreign-aid>.
- China Opens First Overseas Military Base. (2017, 3 Kasım). Erişim adresi: <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/china-opens-first-overseas-military-base>.
- China Slams Obama's Africa Trip. (2015, 27 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.voanews.com/africa/china-slams-obamas-africa-trip>.
- Chutel, L. (2021, 24 Mart). The United States Returns to Africa. Erişim adresi: <https://foreignpolicy.com/2021/03/24/biden-united-states-returns-to-africa/>.
- Cong, W. ve Jun X. (2021, 3 Ocak). With first FTA, diplomatic trip, China to boost cooperation with Africa in 2021. Erişim adresi: <https://www.globaltimes.cn/page/202101/1211685.shtml>.
- Deng, Y. (2008). *China's Struggle for Status: The Realignment of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Enuka, C. (2011). China's Military Presence in Afrika: Implications for Africa's Woobling Peace, *Journal of Asia Pacific Studies*, 2(1), 97-117.
- Forum on China-Africa Cooperation. (2018, 12 Eylül). Forum on China-Africa Cooperation Beijing Action Plan (2019-2021). Erişim adresi: http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/t1594297.htm.

- Hughes, D. (2013, 26 Nisan). George W. Bush's Legacy on Africa Wins Praise, Even From Foes. Erişim adresi: <https://abcnews.go.com/blogs/politics/2013/04/george-w-bushs-legacy-on-africa-wins-praise-even-from-foes>.
- Jayaram, K. Kassiri, O. ve Sun I. Y. (2017, 28 Haziran). The closest look yet at Chinese economic engagement in Africa. Erişim adresi: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/middle-east-and-africa/the-closest-look-yet-at-chinese-economic-engagement-in-africa>.
- Jefferson, C. (2006, 15 Mart). The Bush African Policy: Fighting the Global War on Terrorism, *U.S. Army War College*.
- Kristof, Nicholas D. (1993). The Rise of China, *Foreign Affairs*, 72(5), 59-74.
- Large, D. (2008). Beyond 'Dragon in the Bush': The Study of China-Africa Relations, *African Affairs*, 107(426), 45-61.
- Lawson, L. (2007). U.S. Africa Policy Since the Cold War, *Strategic Insights*, 6(1).
- Mason, J. ve Felsenthal, M. (2013, 30 Haziran). Obama sees no threat in China rivalry for Africa business. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-obama-africa-china-idUSBRE95T01M20130630>.
- Mearsheimer, John J. (2014, 25 Ekim). Can China Rise Peacefully?. Erişim adresi: <https://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204>.
- Melvin, N. (2019). The Foreign Military Presence in the Horn of Africa Region, *SIPRI Background Paper*.
- Montgomery, Evan Braden. (2014). Contested Primacy in the Western Pacific: China's Rise and the Future of U.S. Power Projection, *International Security*, 38(4), 115-149.
- Muekalia, D. J. (2004). Africa and China's Strategic Partnership, *African Security Review*, 13(1), 5-11.
- Nyabiage, J. (2021, 29 Mayıs). China-Africa trade leaps in first quarter on post-pandemic rebound. Erişim adresi: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3131436/china-africa-trade-leaps-first-quarter-post-pandemic-rebound>.
- Office of the United States Trade Representative. African Growth and Opportunity Act (AGOA). <https://ustr.gov/issue-areas/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa>.
- Payne, R. J. ve Veney, C. R. (1998). China's Post-Cold War African Policy, *Asian Survey*, 38(9), 867-879.
- Pham, J. Peter. (2010). China's Strategic Penetration of Latin America: What It Means for U.S. Interests, *American Foreign Policy Interests*, 32(6), 363-381.
- Schwikowski, M. (2020, 25 Nisan). Coronavirus pandemic helps China expand its influence in Africa. Erişim adresi: <https://www.dw.com/en/coronavirus-pandemic-helps-china-expand-its-influence-in-africa/a-53241294>.
- Seldin, J. (2021, 22 Nisan). China Eyes More Bases in Africa, US Military Official Says. Erişim adresi: <https://www.voanews.com/usa/china-eyes-more-bases-africa-us-military-official-says>.
- Sun, Y. (2014). *Africa in China's Foreign Policy*, Brookings.

- Sutter, Robert. (2010). Assessing China's Rise and US Leadership in Asia – growing maturity and balance, *Journal of Contemporary China*, 19(65), 591-604.
- Tan-Mullins, M. Mohan, G. ve Power, M. (2010). Redefining 'Aid' in the China-Africa Context, *Development and Change*, 41(5), 857-881.
- Taylor, I. (1998). China's foreign policy towards Africa in the 1990's, *The Journal of Modern African Studies*, 36(3), 443-460.
- Taylor, I. (2004). The 'all-weather friend'?: Sino-African interaction in the twenty-first century, Ed. I. Taylor ve P. Williams, *Africa in International Politics: External involvement on the continent*, Londra: Routledge, 83-101.
- Taylor, I. (2006). China's oil diplomacy in Africa, *International Affairs*, 82(5), 937-959.
- The World Bank. GDP (current US\$) – China, United States, Germany, Japon. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&locations=CN-US-DE-JP&start=1960>.
- U.S. Embassy in Senegal. (2018, 13 Aralık). The Trump Administration's New Africa Strategy – Remarks by National Security Advisor Ambassador John R. Bolton. Erişim adresi: <https://sn.usembassy.gov/the-trump-administrations-new-africa-strategy-remarks-by-national-security-advisor-ambassador-john-r-bolton/>.
- US Secretary of State Blinken cautions Africa on China. (2021, 28 Nisan). Erişim adresi: <https://www.theeastafrican.co.ke/tea/news/world/us-secretary-of-state-blinken-cautions-africa-on-china-3379858>.
- Understanding Chinese Investment in African Oil and Gas. (2019, 7 Ekim). Erişim adresi: <https://africa-oilweek.com/Articles/understanding-chinese-investment-in-african-o>.
- Unger, D. (2016). The Foreign Policy Legacy of Barack Obama, *The International Spectator*, 51(4), 1-16.
- United States Africa Command. History of U.S. Africa Command. Erişim adresi: <https://www.africom.mil/about-the-command/history-of-us-africa-command>.
- Westcott, N. (2019). The Trump Administration's Africa Policy, *African Affairs*, 118(473), 737-749.
- Wezeman, P. D. Kuimova, A. ve Wezeman, S. T. (2021). Trends in International Arms Transfers, 2020, *SIPRI Fact Sheet*.
- Widakuswara, P. (2021, 6 Şubat). Biden Signals New Tone on US-Africa Relations. Erişim adresi: <https://www.voanews.com/africa/biden-signals-new-tone-us-africa-relations>.
- Xuetong, Yan. (2006). The Rise of China and its Power Status, *Chinese Journal of International Politics*, 1(1), 5-33.